

Napolyon'un Mısır Seferinin Askeri Kronolojisi ve Osmanlıya Tesirleri

Military Chronology of Napoleon's Egyptian Campaign and Its Effects on the Ottoman Empire

Bünyamin ÖRNEK¹

Öz

Bu çalışma, 1798 yılında Fransızların Napolyon Bonapart'ın komutasında gerçekleştirdikleri Mısır Seferi'nin, Mısır ve Suriye'deki Osmanlı hakimiyeti üzerindeki sosyo-politik, askeri ve idari etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış olup dönemin resmi arşiv belgeleri, konu hakkında yazılan yerli ve yabancı eserler, kronikler ve askeri raporlar üzerinden "tarihsel analiz" ve "karşılaştırmalı doküman incelemesi" metotları kullanılmıştır. Makale, Fransız işgalinin nasıl gerçekleştiği, bölgede yapılan savaşların nasıl olduğu ve bu savaşların Kahire, İskenderiye ve Akka gibi stratejik merkezlerin insanlar üzerinde bıraktığı etkiler ve değişimleri mercek altına almaktadır. Çalışmanın temel bulgusu, 1801 İskenderiye Tahliyesi sonrası bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunun Memlûk yapısını sarsarak yeni bir siyasal kaosa zemin hazırladığıdır. Makalede bu sefer, Doğu ile Batı arasındaki teknik ve lojistik kapasite farkını görünür kılmış; Osmanlı coğrafyasında Avrupa merkezli askeri modernleşmenin etkilerinin ilk kez bu yoğunlukta tecrübe edildiği stratejik bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akka, Ebûkîr, İskenderiye, Kahire, Napolyon.

ABSTRACT

This study continues the analysis of the socio-political, military, and administrative conditions of Ottoman rule in Egypt and Syria following the French expedition to Egypt under Napoleon Bonaparte in 1798. The research utilizes qualitative research methods, employing "historical analysis" and "comparative document review" through official archival documents from the period, domestic and foreign writings on the subject, chronicles, and military reports. The article examines how the French occupation took place, the nature of the battles fought in the region, and the effects and changes these battles had on the people in the divided centers of Cairo, Alexandria, and Acre. The main finding of the study is that the evacuation of Alexandria in 1801 shook the Mamluk state in the region, laying the groundwork for a new political chaos. The article argues that this expedition highlighted the differences in technical and logistical capacity between East and West; it considers this period a breaking point where the effects of European-centric military modernization were experienced for the first time in the Ottoman geography.

Keywords: Acre, Abukir, Alexandria, Cairo, Napoleon.

¹ Corresponding Author: Ondokuz Mayıs University, 24282216@stu.omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2090-2004

GİRİŞ

Tarihin kadim uygarlıklarından bazılarında ev sahipliği yapmış olan Mısır, yalnızca verimli Nil deltasıyla değil, aynı zamanda sahip olduğu jeopolitik konum itibarıyla da yüzyıllar boyunca büyük güçlerin ilgisini üzerinde toplamıştır. Hindistan'a uzanan ticaret ve ulaşım güzergâhları üzerinde bir geçit noktası teşkil etmesi, Mısır'ı askerî ve ticarî bakımdan stratejik bir merkez konumuna yükseltmiştir. Söz konusu coğrafya; baharat çeşitliliği, değerli maden kaynakları ve yüksek tarımsal üretim kapasitesine sahip verimli toprakları sayesinde ekonomik açıdan sürekli cazibe arz etmiş; bu durum ise bölgenin tarihsel süreç içerisinde çok sayıda dış müdahale ve istilaya maruz kalmasına zemin hazırlamıştır (Bulut, 2008, s. 131). Özellikle Coğrafi Keşifler öncesi dönemde, Avrupa ile Hindistan arasındaki ticaretin ana güzergâhlarından biri olan Mısır, Avrupalı tüccarlar için vazgeçilmez bir ticaret kapısıydı. Ancak XV. yüzyıldan itibaren Batı Avrupalı denizcilerin Ümit Burnu üzerinden yeni deniz yolları keşfetmeleriyle birlikte Mısır'ın uluslararası ticaretteki rolü giderek zayıflamıştır (Şahin, İ., 2015, s. 845). Bu gelişmeye rağmen, Hindistan üzerinde söz sahibi olmak isteyen büyük devletler başta Fransa ve Birleşik Krallık için Mısır hâlâ jeopolitik ve stratejik değerini korumaktaydı (Bulut, Y., 2003, s. 72). Bu bağlamda, Fransa'nın Mısır'a yönelik ilgisi sadece askeri değil, aynı zamanda bilgi temelli bir stratejinin de ürünüydü. 1777 senesinde Fransa tarafından bölge tetkikiyle görevlendirilen Tott, Mısır seyahati sonrası sunduğu raporda yerel idarenin zafiyetlerini ve askeri kapasitenin yetersizliğini somut verilerle ortaya koymuştur. Raporda dikkat çeken en önemli hususlardan biri, yerel halkın güçlü bir Fransız yönetimini kabullenmeye eğilimli olduğuna dair gözlemlerdi. Bu tespit, ilerleyen yıllarda Fransa'nın Mısır'a yönelik planlarında etkili olacak düşünsel zemini hazırlamıştır. Fransız Devrimi'nin 1789'da patlak vermesi, Fransa'nın Mısır'a yönelik planlarının bir süreliğine ertelenmesine yol açmıştır (Yenidünya Gürgen, 2019, s. 90).

Birinci Koalisyon Savaşı sırasında Avusturya ve İtalyan devletleri üzerinde hâkimiyet kuran Fransız Direktuar idaresi, devrim sonrası elde ettiği askeri başarılarla rağmen İngiltere'nin direncini kırmakta yetersiz kalmıştır. Bu durum, Fransa'nın İngiltere'yi kıta siyasetinden izole etmeye ve sömürgeleriyle olan bağlantısını kesmeye yönelik yeni stratejiler geliştirmesine neden olmuştur. İngiltere'yi küresel güç mücadelesinden dışlamaya yönelik en iddialı öneri, Napolyon Bonapart'tan gelmiştir. Roma'nın Doğu'ya açılan kapısı olarak gördüğü Mısır'a yapılacak bir seferin, İngiltere'nin Hindistan ile olan ticaret yollarını keserek büyük bir darbe indireceğine inanıyordu. Bu doğrultuda hazırladığı stratejik planı Direktuar'a sunmuştur. Direktuar ise, Napolyon'un İtalya'daki zaferleriyle halk nezdinde artan popüleritesinden endişe duymakta ve onu Paris'ten uzaklaştırma yoluna gitmekteydi. Bu sebeple, Dışişleri Bakanı Talleyrand (Yenidünya Gürgen, 2019, s. 92) ile birlikte yürütülen süreç sonunda, Doğu'nun anahtarı olarak nitelendirilen Mısır'ın istilası için Direktuar yönetiminden gerekli yetkiyi alan Napolyon Bonapart 19 Mayıs 1798'de 38 bin asker ve 280 parçalık bir filoyla Toulon Limanı'ndan denize açılmıştır. (Armaoğlu, 1997, s. 83). Seferin ilk durağı, stratejik önemi nedeniyle Malta Adası oldu. Haziran 1798'de Malta'yı ele geçiren (COA, HH2. 269/15720) Napolyon, burada fazla oyalanmadan rotasını Mısır'a çevirdi. Temmuz ayında İskenderiye kıyılarına çıkan Fransız ordusu, seferin kara harekâtına resmen başlamış oldu (COA, C.H3.15/741). Nihai hedef ise Hindistan'a ulaşmak ve İngiliz varlığını burada sarsmaktı (Luraghi, 2000, s. 157). Olası bir Fransız hamlesine karşı teyakkuzda olan İngiltere, Napolyon'un Toulon'dan denize açılmasıyla birlikte Amiral Horatio Nelson idaresindeki donanmayı Doğu Akdeniz'e yönlendirerek Fransız yayılmacılığını durdurmayı amaçlamıştır. (COA, HH. 245/13138). Böylece Mısır Seferi, yalnızca Fransızların bir askeri hamlesi değil aynı zamanda Fransa ile İngiltere arasındaki küresel hâkimiyet mücadelesinin sıcak bir cephesi hâline gelmiştir.

1.İskenderiye'nin İşgali

1 Temmuz 1798 tarihinde Napolyon Bonapart idaresindeki Fransız kuvvetleri, Mısır seferinin kara safhasını İskenderiye kıyılarına çıkarma yaparak başlatmıştır. Sahilden yaklaşık sekiz mil uzaklıktaki kente süratle yönelen birlikler, öğle saatlerine doğru şehri kontrol altına almıştır. Doğu Akdeniz'in en stratejik limanlarından biri olan İskenderiye; konumu itibarıyla Afrika, Avrupa ve Asya arasındaki ticari ve askeri ağların kilit kavşak noktasını teşkil etmekteydi. Nil'in batı yakasındaki bu hayati merkezin Fransızlarca istilası, yalnızca bölgenin ekonomik dengelerini sarsmakla kalmamış, aynı zamanda köklü Osmanlı-Fransız diplomatik münasebetlerinde geri dönülemez bir kırılma noktası yaratmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde temelleri atılan ve 1644'te başlayan Girit kuşatması dışında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda devam eden askeri ve ticari iş birlikleri, herhangi bir resmî savaş durumu olmaksızın Fransızların saldırısıyla son bulmuştur. Osmanlı Devleti bu gelişme karşısında dış politikasını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissetmiş özellikle ittifak ilişkilerinde daha temkinli ve stratejik davranma yoluna gitmiştir. İskenderiye'nin elden çıkması, diplomatik krizin ötesinde derin ekonomik sarsıntılara zemin hazırlamıştır. İmparatorluğun Akdeniz havzasındaki en işlek ticari ve tarımsal merkezlerinden biri olan bu bölge, özellikle payitahtın gıda güvenliğini sağlayan tahıl sevkiyatının merkezi konumundaydı. Fransız istilası neticesinde bu hayati lojistik ağın işlevini yitirmesi, Osmanlı ekonomisini temel gıda maddelerine erişim noktasında büyük bir darboğaza sürüklemiştir (Smith, 2006, s. 39). Bu süreçte Napolyon, İstanbul'a yolladığı yazışmalarda Mısır harekâtının temel amacının padişahın sarsılan otoritesini tahkim etmek olduğunu ve barışçıl bir gaye güttüğünü iddia etmiştir (COA, HAT/247-13954). Ancak bu diplomatik manevra, Babıali tarafından inandırıcı bulunmayarak reddedilmiştir. Diğer taraftan, Mısır'daki yerel güç odağı olan Memlûk beyleri, Fransız istilasının gerçek boyutlarını başlangıçta idrak edememiş ve bu sebeple koordineli bir savunma hattı oluşturamamışlardır. Bu zafiyetin temelinde; işgalin saiklerinin tam olarak çözülememesi, Batılı güçlerle doğrudan savaş deneyiminin eksikliği ve askeri-teknolojik donanım bakımından yaşanan gerilik gibi faktörler rol oynamıştır.

1.1 Piramitler Savaşı ve Sonuçları

Fransızların Mısır'a yönelik ilerleyişi karşısında Memlûkler, farklı tepkiler göstermiştir. Bir kısmı mücadele etmeyi seçerken, diğerleri kurtuluşu Yukarı Mısır'a kaçarak saklanmakta bulmuştur. Direniş yolunu seçen Memlûk birlikleri, 13 Temmuz'da Rahmaniye'de, 21 Temmuz'da ise Gazze'de Fransız ordusu karşısında ağır kayıplar vermiştir. Lakin hareketin kaderini tayin eden asıl çatışma, aynı gün Kahire önlerinde vuku bulan ve literatüre Piramitler Muharebesi olarak geçen çarpışmadır. Bu olay, Niğbolu Muharebesi'nden asırlar sonra Fransız ve Osmanlı (Memlûk vasıtasıyla) askeri güçlerinin bir meydan savaşında yeniden kozlarını paylaştığı ilk büyük randevudur. (Demir, 2015, s. 126). Muharebe öncesinde ordusunun motivasyonunu artırmak isteyen Napolyon, "Askerler, bu piramitlerin zirvesinden kırk asır size bakıyor" şeklindeki ikonik hitabını gerçekleştirmiştir (Editors, 1798/2020). Bu ifade, Fransız hareketinin salt askeri bir operasyon olmanın ötesinde, kültürel bir hakimiyet vizyonu taşıdığını da simgelemektedir. Çatışmanın ilk safhalarında Memlûk süvarileri, geleneksel taktiklerle Fransız sağ kanadına yoğun bir taarruz başlatmış; ancak bu hamle, disiplinli piyade hatları ve modern teçhizatla tahkim edilmiş Fransız savunmasına çarpmıştır. Fransız topçu bataryalarının yüksek ateş gücü karşısında Memlûk atlıları ağır kayıplar vererek dağılmıştır. Aksun'un (2010, s. 55) belirttiği üzere, operasyonel kabiliyetini yitiren Memlûk direncinin kırılmasıyla birlikte karşı atağa geçen Fransız ordusu, cephe hattını yararak mutlak bir zafer elde etmiştir.

Bu muharebe, salt bir askeri galibiyetin ötesinde; Osmanlı ve Memlûk askeri teşkilatındaki teknik ve organizasyonel zafiyetleri gün yüzüne çıkarmıştır. Hobsbawm'ın (1999, s. 24) vurguladığı üzere, yenilginin temelinde yatan yapısal nedenlerin başında, müttefik kuvvetler arasındaki koordinasyon eksikliği ve operasyonel uyumsuzluk gelmektedir. Ayrıca, Fransız ordusunun modern silah teknolojisi ve disiplinli piyade düzeni karşısında, geleneksel Osmanlı harp taktiklerinin yetersiz kalması meydana belirleyici bir dezavantaj oluşturmuştur. Özellikle Fransızların uyguladığı "kare düzeni" gibi yenilikçi taktikler, Memlûklerin dağınık hücumlarını etkisiz kılarak askeri teknolojiadaki makasın savaşın kaderini nasıl tayin ettiğini kanıtlamıştır. Bu süreç, Kanuni döneminden beri süregelen Osmanlı-Fransız diplomatik ve ticari entegrasyonunu tamamen bitirmiştir. Zaferin ardından 25 Temmuz 1798'de idari merkez Kahire'nin düşmesi (Şimşek, 2012, s. 28), Fransız tahakkümünü pekiştirirken Osmanlı'nın bölgedeki nüfuzunu felç etmiştir.

1.2 Fransız Yönetiminin Mısır'daki Uygulamaları ve Etkileri

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'a gerçekleştirdiği seferin ilk aylarında Fransız yönetimi, hem Paris'teki Direktuar hükümeti tarafından desteklenmiş hem de sahada başarılı bir idari düzen kurmayı başarmıştır. Fransızların Mısır'daki bu kısa süreli hâkimiyeti, bölge halkı tarafından daha önce deneyimlenmemiş türde bir merkezî yönetim ve sosyal reform dönemini beraberinde getirmiştir. Napolyon, Mısır'da kurduğu yönetim modeliyle yalnızca askerî değil aynı zamanda sivil alanlarda da reformlar gerçekleştirmiştir. Özellikle tarım alanında verimliliği artırmak için kanal projeleri başlatılmış, modern değirmenler kurulmuş ve üretimi teşvik edecek yeni çiftlikler inşa edilmiştir. Sağlık alanında ise çağın şartlarına göre oldukça ileri sayılabilecek hastaneler kurulmuş, halk sağlığına dair düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, vergilerin toplanma ve değerlendirilme sistemi yeniden düzenlenmiş; daha adil ve sistemli bir vergi rejimi kurulmaya çalışılmıştır. Napolyon'un Batı tipi idari anlayışı ve modernleşmeci tutumu, dönemin Mısır halkı üzerinde belirli bir etki yaratmıştır. Fransızların bıraktığı bu yönetsel ve zihinsel miras, ilerleyen yıllarda Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından sahiplenilmiş ve sistemli bir şekilde uygulanmıştır. Mehmet Ali Paşa, Fransız modelini örnek alarak merkezîyetçi bir idare kurmuş, Batı tarzı modern bir ordu teşkil etmiş ve bu yapılanma Osmanlı Devleti'ne karşı bir tehdit unsuru hâline gelmiştir. Mısır'da toplumsal meşruiyet arayışına giren Napolyon, İslami hassasiyetlere bağlı bir idari yapı kurduğu imajını yaymış ve ulema kesimiyle stratejik bir diyalog zemini oluşturmaya özen göstermiştir. Hatta Palmer (1995, s. 94), Bonapart'ın yerel halkın itimadını kazanmak adına İslamiyet'e geçebileceğine dair üstü kapalı mesajlar verdiğini ve bu pragmatik tutumuyla Fransız mevcudiyetini geçici de olsa tahkim ettiğini kaydetmektedir. Netice itibarıyla, kısa süreli işgal dönemine sığdırılan Fransız reformları, bölgenin tarihsel seyrinde kalıcı izler bırakmıştır. Napolyon tarafından temelleri atılan modern bürokrasi ve idari model, Mısır'da merkezi otoritenin yeniden şekillenmesine imkân tanırken, ilerleyen süreçte Osmanlı merkezine rakip olabilecek yerel bir güç odağının filizlenmesine de zemin hazırlamıştır.

1.3 Abukır Deniz Muharebesi (1798,Ağustos)

Napolyon'un 1 Temmuz 1798'de İskenderiye'yi istilası sırasında, Fransız deniz gücü limanda nakliye gemileri ve firkateynlerle demir atmıştı. Donanmanın ana unsurları, bilhassa üç ambarlı ve yüz seksen top kapasiteli amiral gemisi Oriyan (Cevdet Paşa, 2016, s. 440), İskenderiye'nin doğusunda, Abukır Kalesi'nin kuzey mevkisinde tertiplenmişti. Lakin Fransız amiralinin savunma stratejisinde gösterdiği zafiyet ve gerekli emniyet tedbirlerini almaması, filoyu açık hedef haline getirmiştir. Bu stratejik boşluğu değerlendiren Amiral Horatio Nelson komutasındaki İngiliz donanması, Fransız filosuna karşı ani ve etkili bir baskın gerçekleştirmiştir. (Cezar, 1971, s. 2787). Gece muharebesi sırasında dost ateşini önlemek adına gemilerine fener yakma talimatı veren Nelson, hazırlıksız yakalanan Fransız filosunu baskın bir hamleyle iki taraftan kuşatmıştır. Çatışmanın gece sürmeyeceğini öngören Fransızların bu taktik hatası, üç saatlik yoğun bir çarpışmanın ardından donanmalarındaki on ana gemiden dokuzunun İngilizlerin eline geçmesiyle sonuçlanmıştır.

Oriyan adındaki amiral gemisi ise alevler içinde kaldı (Şimşek, 2012, s. 79). Zafer sonrası Nelson, hasar görmeyen gemilerini İskenderiye çevresinde abluka görevine bırakarak, kendisi donanmanın onarımı için Sicilya'ya çekildi (Cezar, 1971, s. 2787). Bu önemli deniz muharebesi, İngiltere'nin Akdeniz'deki üstünlüğünü kesinleştirmiş; Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki deniz gücü ise büyük ölçüde zayıflamıştı. Napolyon'un Mısır'daki askeri seferi de donanmanın bu ağır kayıpla başarısızlıkla anılmaya başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu perspektifinden Abukır Deniz Muharebesi, Doğu Akdeniz'deki stratejik üstünlüğün Britanya lehine el değiştirmesi sonucunu doğurmuştur. Fransız filosunun İngilizlerce imha edilmesiyle birlikte Babiali, Fransa'ya karşı resmen savaş ilan etmiştir. Padişah, elde edilen bu kritik galibiyet vesilesiyle Amiral Horatio Nelson ve beraberindekilere şükran göstergesi olarak 2.000 altın değerinde bir taltif nişanesi göndermiştir (Ludwig, 2004, s. 142). Diğer taraftan Aksun'un (2010, s. 56) da belirttiği gibi, Napolyon'un Kahire'yi zapt ederek yaşadığı muzafferiyet hissi, Abukır'daki ağır donanma hezimetini nedeniyle kısa sürede yerini stratejik bir karamsarlığa bırakmıştır.

1.4 Osmanlı'nın Fransa'ya Savaş İlanı

Amiral Nelson komutasındaki İngiliz donanmasının Fransızları Abukır'da bozguna uğratması, Osmanlı padişahı III. Selim ve divan üyeleri tarafından fırsat olarak değerlendirildi. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, daha fazla beklemenin yararsız olacağı kanaatine varılarak, Ağustos 1798'de Osmanlı Devleti resmen Fransa'ya savaş ilan etti (COA, HH. 266/15411). Bu karar, özellikle Rus Çarı tarafından memnuniyetle karşılandı. Rusya, elçileri aracılığıyla Osmanlı ile ittifak kurma girişimlerine hız verdi (Kuzucu, 2013, s. 78). Rusya'nın stratejik önceliği, bu ittifak kanalıyla donanmasını Boğazlar üzerinden Akdeniz sularına indirmektir. Sultan III. Selim ve Divan heyeti, Rus emellerine karşı derin bir güvensizlik beslese de dönemin zorlayıcı savaş şartları, Osmanlı Devleti'ni Rusya ile iş birliği yapmaya mecbur bırakmış ve bu paralelde İstanbul'da diplomatik temaslar tesis edilmiştir. (Tuncer, 2003, s. 60). Sonuçta, 23 Aralık 1798 tarihinde imzalanan ittifak anlaşmasıyla Osmanlı Devleti, Napolyon'un Mısır seferine karşı Rusya'nın desteğini sağlamış oldu (Armaoğlu, 1997, s. 83). Bu antlaşma kapsamında Rus donanması İstanbul Boğazı'na kadar gelerek Büyükdere önlerinde demirledi (Keleş, 2008, s. 154).

Osmanlı-Rus ittifakı, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dengeleri kökten sarsmıştır. Bir Osmanlı gemisinin de dahil olduğu Rus filosu, Türk bir komutanın idaresinde İstanbul'dan demir alarak Napolyon'un Mora üzerindeki tehditlerini bertaraf etmek ve Yedi Ada'yı tekrar ele geçirmek üzere harekete geçmiştir. Bu olay, Rus donanmasının Boğazlar üzerinden ilk kez Akdeniz sularına inmesi bakımından her iki imparatorluk için de tarihi bir dönüm noktasıdır. Böylelikle Rusya, asırlık "sıcak denizlere inme" stratejisini bu ortaklık sayesinde realize etmiş ve Akdeniz havzasında İngiltere ve Fransa'nın karşısına yeni bir güç merkezi olarak çıkmıştır. (Keleş, 2008, s. 154). Ancak bu ittifakın uzun vadeli sonuçları Rus-Türk ilişkilerinde gerginliklere yol açtı. Rusya, Osmanlı'nın güçsüzlüğünden yararlanarak başlangıçta geçici olarak elde ettiği imtiyazları kalıcı hale getirmeyi amaçladı ve bu doğrultuda politikalarını şekillendirdi. Osmanlı Devleti, Rusya ile sağladığı bu ittifakın ardından Ocak 1799'da İngiltere ile de bir müttefiklik anlaşması imzaladı (Armaoğlu, 1997, s. 84). Böylece Osmanlı, İkinci Koalisyon Savaşı'nda tarafını belirleyerek Portekiz, Napoli, Rusya ve Avusturya ile birlikte İngiltere saflarında yer aldı (Kennedy, 2015, s. 165).

Bu ittifaklar neticesinde Osmanlı Devleti, Napolyon Bonapart'ın Mısır Seferi'ne karşı İngiltere'nin askerî, ekonomik desteğini temin etmeyi başardığı gibi donanma unsurlarından da yararlanacaktı. İngiltere ile akdedilen anlaşmanın ardından, Osmanlı limanlarında İngiliz donanmasına her türlü lojistik ve teknik yardımın sağlanmasına yönelik talimatlar gönderilmiştir. İngiltere ise söz konusu ittifak vasıtasıyla Fransa'yı Mısır'da askerî ve stratejik bakımdan kuşatmayı, ayrıca Hindistan'a uzanan hayati ticaret ve ulaşım güzergâhını tehdit edebilecek bir Fransız varlığının bölgede kalıcı hâle gelmesini engellemeyi amaçlamıştır. Söz konusu amaçlar temelinde Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Rusya; Fransız varlığını Mısır'dan tasfiye etmek amacıyla koordineli ve çok boyutlu bir askeri-diplomatik strateji benimsemiştir. (Aksun, 2010, s. 60).

2.Suriye Seferi ve Akka Direnişii

Fransa'nın Akdeniz'deki nüfuz arayışı ve Mısır'ı işgal girişimi, bölgede çıkarları zedelene Osmanlı, Rus ve İngiliz yönetimlerini ortak bir savunma hattı kurmaya itmiştir. 1798 yılının Ağustos ayında gerçekleşen Abukır Muharebesi'nde Fransız filosunun imhası, Napolyon'un Mısır seferinin sürdürülebilirliğini temelden sarsan bir kırılma noktası olmuştur. Bu durumu toparlamak ve güçlenmek amacıyla Suriye'ye egemen olmayı hedefledi. Napolyon'un askeri planları arasında hem sömürge topraklarını genişletmek hem de Doğu Akdeniz'deki önemli limanlara egemen olarak bölgesel nüfuz alanlarını genişletmek vardır. Ayrıca, Hint yolu üzerindeki stratejik avantajı ele geçirerek, Osmanlı'nın Şam üzerinden yapabileceği muhtemel saldırılara karşı hazırlıklı olmayı amaçlıyordu. Bu doğrultuda Napolyon, 24.000 kişilik ordusundan yaklaşık 18.000'ini Suriye'ye sevk etti (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1987, s. 96).

Napolyon'un sefer hazırlıkları hakkında bilgi alan Cezzar Ahmet Paşa, savunma tedbirlerini hızlı bir şekilde savunma tedbirleri aldı. Akka Kalesi'nin savunmasını güçlendirmekle kalmayıp, Hayfa ve Yafa bölgelerine asker sevk ederek bölgeyi tahkim ve takviye etti. (Cevdet Paşa, 2016, s. 14). Kahire'den hareketle Gazze'yi zapt eden Napolyon, harekâtını Filistin içlerine doğru genişletmiştir. Bu ilerleyişe karşı süratle önlem alan Osmanlı idaresi, bölge dinamiklerine hakimiyetiyle bilinen Cezzar Ahmet Paşa'yı Mısır seraskerliği görevine getirmiş (Emecen, 2013, s. 516) ve kendisinin askeri teçhizat ile mühimmat bakımından desteklenmesini kararlaştırmıştır.Fransa'nın dışişleri bakanı Talleyrand, 4 Kasım 1798'de Bonaparte'a gönderdiği bir mesajda, Hindistan'a sefer düzenleyebileceğini ya da Mısır'da İtalya seferinde kurduğu gibi Fransa'ya bağlı bir yönetim kurabileceğini belirtti. Ancak bu mesaj Napolyon'un karargâhına ulaşması 25 Mart 1799'u bulurken (Palmer, 1995, s. 95–96), bu gecikme esnasında kendi stratejik hamlelerini devreye sokmuştur. 13 Mart 1799'da Yafa'yı düşürdüktan sonra (Aksun, 2010, s. 61), bölgenin en mukavim tahkimatı sayılan Akka önlerine gelmiştir (COA, HH. 163/6788). Ortadoğu'da Fransız ilerleyişini durdurabilecek yegâne mevzi kabul edilen Akka, Osmanlı ve İngiliz ittifakıyla güçlü bir savunma hattına dönüştürülmüştür. Cezzar Ahmet Paşa ile eşgüdümlü hareket eden İngiliz Amiral Sidney Smith, Hayfa'daki ağır silah ve mühimmatı kaleye sevk ederek müdafaayı güçlendirmiştir. Öte yandan İstanbul hükümeti, 3 Eylül 1798 gibi erken bir tarihte Akka'ya 700 kişilik Nizam-ı Cedid birliği ile gerekli mühimmatın gönderilmesini kararlaştırarak (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1987, s. 63) Napolyon'un durdurulmasında kritik bir rol oynamıştır.

2.1 Akka Kuşatması ve Napolyon'un Geri Çekilişii

Napolyon Bonapart, 19 Mart 1799 tarihinde Akka önlerine vararak vakit kaybetmeden kuşatma düzenine geçmiştir (Şimşek, 2012, s. 88). Fransız kuvvetlerinin stratejik noktaları süratle kontrol altına alması yerel ahali üzerinde derin bir endişe yaratsa ve kalenin düşeceği yönünde genel bir kanaat oluşsa da, savunma hattı Amiral Sidney Smith idaresindeki İngiliz deniz desteğiyle yedi hafta boyunca direnç göstermiştir. Bu kritik süreçte Sultan III. Selim'in talimatıyla Rodos üzerinden intikal eden Nizam-ı Cedid birlikleri, kale garnizonuna dahil olarak müdafaayı daha da tahkim etmiştir. Sultan III. Selim, toplumsal destekle yapılandırdığı modern ordunun temellerini sağlamlaştırmış ve Nizam-ı Cedid birliklerinin mevcudunu artırma yoluna gitmiştir. Bu stratejik tahkimat, Akka müdafaasında kazanılan muvaffakiyetin temel taşlarından biri olmuştur. Art arda düzenlenen saldırılardan netice alamayan Napolyon, geri çekilme kararı doğrultusunda öncelikle nakli güç olan ağır topları imha etmiştir. Fransız birlikleri; aşırı sıcak, açlık ve susuzluk gibi yıpratıcı unsurlarla mücadele ederek Sina Çölü'nü geçmiş ve meşakkatli bir intikalin ardından Kahire'ye varmıştır. (Ludwig, 2004, s. 134–135). Akka önlerinde yaşanan bu hezimet, Fransız mevcudiyetinin bölgede sürdürülebilir olmadığını tescilleyen bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Osmanlı diplomasi tarihi açısından ise bu zafer, geleneksel müttefik Fransa'nın yerini stratejik bir partner olarak İngiltere'nin alması sürecini başlatmıştır. Öte yandan, Akka müdafaasındaki üstün performans, Nizam-ı Cedid birliklerinin imparatorluk ordusu adına ne denli kritik bir askeri reform ve modern güç unsuru

olduğunu ispatlamıştır. Lamartine'in (2008, s. 938) belirttiği üzere, sahadaki bu başarı halk nezdinde yeni askeri sisteme olan güveni ve sempatiyi artırmıştır. Payitahta muzaffer bir edayla dönen Akka savunucuları İslam'ın hamileri sıfatıyla coşkuyla karşılanırken; Abukır Deniz Savaşı sürecindeki geleneksel Yeniçeri zafiyetleri, Nizam-ı Cedid'in ordudaki elzem konumunu daha da berraklaştırmıştır.

2.2 Fransız Ordusunun Şam ve Akka'dan Geri Çekilme ve Napolyon'un Mısır'dan Kaçışı

Fransız kuvvetleri, Akka şehrinin duvarlarını aşmak için gerekli olan ağır kuşatma topları ve mühimmat eksikliği nedeniyle, sergilediği yoğun çabaya rağmen stratejik bir başarı yakalayamamıştır. Elli gün süren aralıksız taarruzlar, kaleyi düşürmeye yetmemiş ve yalnızca kuşatma statüsünde kalmıştır. Mücadelenin 52. gününde 3.000 kişilik Nizam-ı Cedid takviyesinin Akka'ya ulaşması, Fransız cephesinde moral çöküntüsüne yol açmıştır. Ordusundaki yıpranma ve motivasyon kaybını gören Napolyon, geri çekilme kararı almış; böylece Akka kuşatması kesin bir Osmanlı zaferiyle neticelenmiştir. Fransızların geride yüklü miktarda ganimet bırakarak çekilmesinin ardından (COA, HH. 54-19-0), Köse Mustafa Paşa komutasındaki 18.000 kişilik Osmanlı kuvveti de İngiliz desteğiyle Abukır'a başarılı bir çıkarma gerçekleştirmiştir. Abukır'daki Osmanlı çıkarmasından haberdar olan Napolyon, mevcudiyetini koruyabilen birlikleriyle Sina Çölü'nün zorlu iklim koşulları altında Kahire'ye çekilmek durumunda kalmıştır (Danışmend, 1972, s. 78). Mısır cephesindeki bu gerileme yaşanırken, Fransa'da Direktuar idaresinin otoritesi sarsılmış ve iç siyasi istikrar hızla bozulmuştur. İngiliz donanması, Fransa'daki bu yönetim krizini Napolyon'un bölgeyi terk etmesini hızlandıracak bir fırsat olarak görmüş; diplomatik ve istihbari kanalların yanı sıra gazeteler aracılığıyla da Fransız generali bu gelişmelerden haberdar etmiştir (COA, HH. 139/5749).

Yaşanan bu süreçlerin ardından 3 Ağustos 1799 tarihinde, üç parçalık bir filo ile Mısır'dan gizlice ayrılan Napolyon, anavatanına geri dönmüştür (Akçura, 1988, s. 78). Fransa'da büyük bir coşkuyla karşılanan Bonapart'ın Suriye'deki askeri zafiyetleri, geçmişteki İtalya zaferlerinin yarattığı popüleritenin gölgesinde kalmıştır. Halkın ve medyanın sağladığı bu güçlü meşruiyet zeminini stratejik bir fırsata dönüştüren Napolyon; ülkedeki yönetim krizinden de yararlanarak gerçekleştirdiği hükümet darbesiyle Direktuar idaresini lağvetmiş ve meclis çalışmalarına son vermiştir (Çakır, 2011, s. 47).

3. Fransa'nın Mısır'dan Çekilişi

Fransa'daki siyasi istikrarsızlık sürerken, Mısır'daki Fransız mevcudiyeti müttefik (Osmanlı-İngiliz) güçlerine karşı direnç göstermeye çalışmıştır. Ancak 8 Mart 1801 tarihinde gerçekleşen Abukır çıkarmasıyla birlikte savunma hattı kırılan Fransız birlikleri, Kahire'yi tahliye ederek İskenderiye Kalesi'ne sığınmıştır. General Menou, başlangıçta dış destek umuduyla kaleyi müdafaa etse de Fransa'daki iç karışıklıkların derinleşmesi üzerine İngilizlerle müzakere masasına oturmuş ve neticede teslimiyet kararı almıştır (Danışmend, 1972, s. 79-80). Bu sürecin sonunda, 27 Haziran 1801'de imzalanan ve Fransızların bölgeden tamamen çekilmesini öngören şartnamenin temel hükümleri şunlardır (Kuzucu, 2013, s. 84):

1. Fransız kuvvetleri, Kahire'yi tamamen boşaltarak Nil Deltasının batısındaki Cize şehrine gidecek, oradan Reşit şehrine yürüyüp gemilere bineceklerdir.
2. Fransız birliklerinin Reşid istikametindeki intikalleri sırasında konaklama yerleri ve süreleri, İngiliz ve Osmanlı makamlarının koordinasyonu ile kararlaştırılacaktır.

3. Mısır yerel halkından veya Memlûk zümresinden Fransızlarla birlikte ayrılmak isteyenlere müsaade edilecek; bu kişilerin geride kalan akrabalarına yönelik herhangi bir baskı veya kötü muamelede bulunulmayacaktır.
4. Tedavi altındaki Fransız askerlerinin bakımlarına Mısır'da devam edilecek, sağlığına kavuşan personel Fransa'ya iade edilecektir.
5. Osmanlı Devleti ve Fransa, ellerinde bulunan tüm savaş esirlerini karşılıklı olarak serbest bırakmayı taahhüt eder.
6. Fransız kuvvetleri gemilere biniş esnasında mühimmat ve silahlarını gemi süvarilerine teslim edecek; söz konusu ekipmanlar yolculuk hitamında kendilerine geri verilecektir.

Napolyon'un Seferi, Osmanlı Devleti'nin Mısır gibi merkeze uzak bölgelerdeki zayıflayan otoritesini bir kez daha ortaya koydu. Fransızların çekilmesinin ardından Mısır'da siyasi boşluk doğdu; Berberi ve Memlûkler arasında güç mücadeleleri başladı. Mart ayının sonunda ise İngiliz askerleri de Mısır'dan tamamen ayrıldı. Avrupalı devletler Mısır'dan yalnızca fiziksel olarak çekilmişlerdir. İngilizlerin bölgeden ayrılmasının ardından güçlenen Hüsrev Paşa, Osmanlı'nın Napolyon'a karşı savaşmak amacıyla bölgeye gönderdiği Arnavut birliklerinin komutanı Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile karşı karşıya gelmiştir. Mehmet Ali Paşa, Hüsrev Paşa'ya karşı yürüttüğü mücadele neticesinde, Dimyat'a sığınan rakibini ele geçirerek esir almıştır (Kocaoğlu, 1995, s. 198).

Osmanlı idaresi, 1804 yılının Nisan ayında bölgedeki isyancı unsurlar ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı kapsayan bir genel af duyurmuş; akabinde 1 Nisan 1805 tarihinde Mehmed Ali Paşa'yı resmen Mısır Valiliği görevine atamıştır. Napolyon'un Mısır harekâtı, Babıali'nin bölgedeki merkezi otoritesinin ne derece kırılğan olduğunu kanıtlamış; bu otorite boşluğu ise yerel Memlûk beyleri ile Osmanlı generalleri arasındaki iktidar rekabetini körükleyerek tarafları harici destek arayışına itmiştir. Mehmet Ali Paşa ise, bu siyasi boşluğu doldurarak İngiltere'nin desteğini de arkasına almış ve Mısır'da çeşitli reformlar gerçekleştirerek Osmanlı merkezi otoritesine karşı güç kazanmıştır. Bölgeye gelişinden sonra, artık bir hükümdar edasıyla hareket eden Mehmet Ali Paşa, Osmanlı yönetimine karşı çıkarlarını koruma yolunda önemli adımlar atmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'daki iktidarının tesis edildiği dönemde, bölge Napolyon'un etkisiyle bazı yapısal değişikliklere sahne olmuştur. Sefer kapsamında beraberindeki Fransız heyetiyle birlikte askeri eğitim kurumları tesis eden Napolyon; Arap gençliğine dil, matematik ve coğrafya gibi temel disiplinlerde formasyon verilmesini sağlamıştır. Bonapart, kadim Arap medeniyetinin ihtişamına atıfta bulunarak yerel halkta bir aidiyet bilinci uyandırmayı ve bu tarihsel mirası Osmanlı egemenliğine karşı bir manivela olarak kullanmayı hedeflemiştir. Bu süreçte uygulanan eğitim reformları, Mısır'ın bilimsel ve teknik gelişiminde belirgin bir ilerleme kaydetmesine imkân tanımıştır. Fransız tahliyesinden sonra idareyi devralan Mehmet Ali Paşa, Batı menşeli eğitim modelini sürdürerek bölgesel nüfuzunu pekiştirmiş ve zamanla Osmanlı merkezi otoritesine rakip, otonom bir güç merkezi haline gelmiştir (Hentsch, 1996, s. 161). Direktuar rejimini sonlandırıp Konsüllük sistemini kuran Napolyon ise, stratejik önceliğini Fransız karşıtı cephenin kırılğan noktası gördüğü Osmanlı Devleti'ni ittifaktan koparmaya vermiştir. Bonapart, askeri kontrolünü yitirdiği Mısır ve Doğu Akdeniz'de, Osmanlı ile tesis edilecek yeni diplomatik köprüler üzerinden siyasi etkinliğini korumayı hedeflemiştir (Yenidünya Gürgen, 2019, s. 93). Bu yakınlaşma çabalarının neticesi olarak, 25 Haziran 1802'de Paris'te yürütülen görüşmeler sonucunda iki devlet arasında resmi bir sulh antlaşması imzalanmıştır (Şahin, 2010, s. 293).

Mutabakat çerçevesinde, Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki kapitülasyon ayrıcalıklarının korunması kararlaştırılmış; bu husus Napolyon tarafından stratejik bir başarı olarak addedilmiştir. Antlaşmanın beşinci maddesi uyarınca taraflar, birbirlerinin toprak bütünlüğünü savunma noktasında karşılıklı taahhütte bulunmuşlardır. Ayrıca metne dercedilen gizli bir hükümlerle, Napolyon'un üçüncü bir güçle çatışması durumunda Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nin talebiyle savaşa müdahil olması esas kabul edilmiştir. Armaoğlu (1997, s. 87), bu garanti sayesinde Osmanlı'nın başka bir devletle yapılacak savaflara zorunlu katılım riskinin bertaraf edildiğini belirtmektedir. Bu diplomatik belge ile Napolyon dönemiyle başlayan fiili savaş durumu hukuken nihayete ermiştir.

SONUÇ

Napolyon Bonapart'ın Fransızları geniş sınırlara sahip muktedir bir imparatorluğa dönüştürme vizyonu, Mısır Seferi özelinde arzu edilen başarıya ulaşmamıştır. Bonapart, bu harekâtle İngiltere'nin Hindistan ve Uzak Doğu sömürgelerine uzanan kritik ticaret ve lojistik koridorunu felç ederek İngiliz küresel hegemonyasını sarsmayı planlamıştır. Lakin hem yerel mukavemetin gücü hem de büyük güçlerin oluşturduğu karşı ittifakların müdahalesi, Fransız stratejisinin hezimetine sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, seferin Fransızlar açısından başarısızlıkla neticelenmiş olması, Osmanlı Devleti bakımından olumlu bir tablo ortaya koymamıştır. Aksine, bu süreç Osmanlı siyasal otoritesinin yapısal kırılmağını görünür kılmıştır. Merkezi idarenin uzak eyaletler üzerindeki otorite kaybı ve askeri lojistik kapasitesindeki yetersizlik, Mısır'ın savunma zafiyetini tetikleyerek bölgeyi hızlı bir işgale maruz bırakmıştır. Bu tablo, Avrupalı güçlerin zihninde Osmanlı'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu topraklarını "müdahaleye açık ve korunmasız alanlar" olarak kodlamasına sebebiyet vermiştir. Neticede bu coğrafya, emperyalist rekabetin ve nüfuz mücadelelerinin odak noktası haline gelmiştir. İngiltere başta olmak üzere Batılı aktörler, bu algıdan beslenerek bölgedeki siyasi ve askeri varlıklarını konsolide etmişlerdir. Diğer yandan Mısır seferi, Osmanlı askeri yapısındaki teknolojik ve hiyerarşik geri kalmışlığı tescil etmiş; Avrupa ordularının disiplin ve ateş gücü karşısındaki bu yetersizlik, ilerleyen yıllardaki modernleşme ve ıslahat hareketlerinin en temel meşruiyet zeminini oluşturmuştur.

Mevcut yapısal eksiklikler, Osmanlı askeri gücünün operasyonel kabiliyetini kısıtlayarak devleti stratejik risklere açık bir konuma itmiştir. III. Selim tarafından kurulan Nizam-ı Cedid birlikleri, başlangıçta kurumsal bir dirençle karşılaşılsa da Akka Kuşatması'ndaki disiplinli savunmalarıyla bu önyargıları kırmayı başarmıştır. Fransız ilerleyişinin bu yeni askeri düzenle durdurulması, reform hareketlerinin meşruiyetini perçinlemiş ve ordunun Avrupa tarzı teçhizat ile eğitimle yeniden yapılandırılması sürecine ivme kazandırmıştır. Uluslararası düzlemde ise Mısır Seferi, dengeleri kökten değiştirmiştir; İngiltere sömürge yollarını güvenceye almak adına Akdeniz'deki donanma üstünlüğünü Nil Muharebesi ile tescil ederek küresel deniz hakimiyetini ilan etmiştir. Rusya ise taktiksel bir manevrayla geleneksel yayılmacı politikasını ertelemiş, Napolyon tehdidine karşı Osmanlı ile kurduğu konjonktürel ittifak sayesinde Boğazlar üzerinden Akdeniz'e inme hedefine fiilen ulaşmıştır. Bu durum, Doğu Akdeniz'deki rekabeti çok boyutlu ve karmaşık bir güç mücadelesine dönüştürmüştür.

Mısır özelinde ise, Fransız tahliyesini müteakip baş gösteren sosyo-politik kaos, yerel güç odakları arasındaki rekabeti körükleyerek merkezi otorite boşluğunu daha da derinleştirmiştir. Bu istikrarsızlık ikliminde stratejik bir hamleyle nüfuzunu artıran Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Babiali tarafından Mısır Valiliği'ne getirilmiştir. Paşa'nın iktidarı, Mısır'da merkezîyetçi ve modern bir idari modelin temellerini atarken, Osmanlı'nın geleneksel hiyerarşisine meydan okuyabilecek alternatif bir siyasi kutup yaratmıştır. Netice itibarıyla Napolyon'un Mısır seferi, Osmanlı Devleti için köklü bir idari ve askeri reform zarureti tescillenmiş; bölgedeki jeopolitik dengeleri geri dönülemez biçimde sarsmıştır.

Etik İlkelerle Uyum: Çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına tam riayet edilerek hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar, çalışmanın hiçbir aşamasında şahsi veya kurumsal bir çıkar çatışması bulunmadığını bildirmektedir. Bu doğrultudaki yazar katkı ve beyan formları, gerekli ıslak imzalarla birlikte dergi yönetim sistemine dahil edilmiştir.

Etik Kurul Kararı: Araştırmanın yöntemi ve kapsamı gereği etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Finansal Destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Akçura, Y. (1988). *Osmanlı Devleti'nin dağılma devri (XVIII ve XIX. asırlarda)*. Türk Tarih Kurumu.
- Aksun, Z. N. (2010). *Osmanlı tarihi: Osmanlı Devleti'nin tahlilli, tenkidli siyasî tarihi*. Neşriyat Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1997). *19. yüzyıl siyasi tarihi (1789–1914)*. Türk Tarih Kurumu.
- Bulut, E. (2008). Hindistan'daki Türk devletlerinin kuruluş ve yıkılışları. *Kuruluş ve çöküş süreçlerinde Türk devletleri sempozyumu bildirileri*.
- Bulut, Y. (2003). Hindistan'da İngiliz sömürgeciliği, oryantalizm ve William Jones. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, (6).
- Cevdet, A. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi* (Cilt 1). İlgı Kültür Sanat.
- Cezar, M. (1971). *Mufassal Osmanlı tarihi* (Cilt 5).
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi. C.H3.15/741.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HAT/247-13954.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH. 54-19-0.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH. 139/5749.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH. 163/6788.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH. 245/13138.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH. 266/15411.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.HH2. 269/15720-A.
- Çakır, B. (2011). Fransız Devrimi'nde Joseph Fouché'nin siyaseti ve siyasetin kişiliği ile özdeşleşen boyutu. *Istanbul Journal of Sociological Studies*.
- Danışmend, İ. H. (1972). *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi* (Cilt 4).
- Demir, Y. (2015). Otuz yıl savaşları öncesinde Osmanlı-Fransa münasebetlerine genel bakış: Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik planları ve uygulamaları. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 4(11).

- Emecen, F. (1993). Cezzar Ahmed Paşa. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 7). TDV Yayınları.
- Hentsch, T. (1996). *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya politik bakışı*. Metis Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1999). *İmparatorluk çağı 1875–1914*. Dost Kitapevi.
- Keleş, E. (2008). Kırım Savaşı'ndan (1853–1856) Karadeniz ve Boğazlar meselesi. *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (23).
- Kennedy, P. (2015). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kocaoğlu, M. (1995). Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı (1831–1841). *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*.
- Kuzucu, S. (2013). Rus Çarı I. Pavel dönemi Osmanlı-Rus siyasi ilişkileri ve Napolyon'a karşı ortak mücadele. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (38).
- Lamartine, A. (2008). *Osmanlı tarihi*. Kapı Yayınları.
- Ludwig, E. (2004). *Napoleon* (Cilt 1). Doruk Yayınları.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik tarihi*. E Yayınları.
- Palmer, A. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu: Son üç yüz yıl*. Bilgin Yayıncılık.
- Roberts, A. (2019). *Napoleon: The Great*. Penguin Books.
- Seyyid, E. F. İskenderiye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 22). TDV Yayınları.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin zenginliği*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahin, H. (2010). Doğu Sorunu çerçevesinde Osmanlı-Fransız ilişkileri (Başlangıcından Paris Barışı'na 1856). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16).
- Şahin, İ. (2015). Utrecht'ten Tilsit'e İngiltere'nin Akdeniz politikası. *İTOBİAD*, (4).
- Şimşek, K. (2012). *Tarih-i Cevdet'e göre Napolyon ve Mısır meselesi* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi.
- Tuncer, H. (2003). *Doğu Sorunu ve büyük güçler (1853–1878)*. Ümit Yayınları.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. (1987). *Osmanlı devri 1798–1802 Osmanlı-Fransız harbi* (Cilt 3). Ankara.
- Yenidünya Gürgen, S. (2019). Napolyon'un Şark politikasını ihyâ etmek: Horace Compte Sebastiani'nin İstanbul-Mısır seyahatleri (1801–1802). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, (27).

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

This study investigates how Napoleon Bonaparte's Egyptian Campaign (1798–1801) reshaped major urban centers in Egypt and Syria. The primary research problem asks: How did the confrontation between France, the Ottoman Empire, and Britain transform the political, military, and administrative functions of key Middle Eastern cities? Rather than treating the campaign solely as a military episode, this study examines its urban, institutional, and geopolitical consequences in Alexandria, Cairo, Abukir, Gaza, Jaffa, and Acre.

Literature Review

Existing scholarship has largely approached the Egyptian Campaign from diplomatic or military perspectives. Armaoğlu (1997) and Bulut (2003) emphasize the geopolitical rivalry between Britain and France following the Seven Years' War. Smith (2006) and Palmer (1995) focus on the military and administrative aspects of French occupation in Egypt, particularly the transformation of Cairo. Hentsch (1996) and Aksun (2010) highlight the broader intellectual and reformist consequences of the campaign, especially its indirect influence on modernization under Mehmet Ali Pasha. Ottoman-centered analyses, such as Cevdet Paşa (2016) and Danişmend (1972), underline the resistance in Syrian cities and the institutional weaknesses revealed by the invasion. However, limited attention has been paid to the comparative transformation of multiple cities as interconnected urban spaces within imperial rivalry. This study contributes to the literature by analyzing Egyptian and Syrian cities collectively as strategic nodes reshaped by war.

Findings and Discussion

After the Seven Years' War, Britain's growing dominance in global trade and colonial networks intensified Franco-British rivalry, making Egypt and the Levant central to imperial competition (Armaoğlu, 1997; Bulut, 2003). Egyptian cities, especially Alexandria and Cairo, became the first targets of French expansion. The occupation of Alexandria in July 1798 transformed the city into a logistical and military base for French operations in the Eastern Mediterranean (Smith, 2006). As a major port and commercial center, Alexandria's capture disrupted Ottoman grain supply routes to Istanbul and weakened regional trade networks. French administrative control mechanisms centralized urban governance and altered existing security structures.

Following the advance toward Cairo, French forces defeated the Mamluk armies at the Battle of the Pyramids. This victory enabled Napoleon to establish political authority over Cairo, which functioned as the administrative and symbolic heart of French rule in Egypt (Aksun, 2010; Şimşek, 2012). Under occupation, Cairo experienced administrative reorganization, new taxation systems, and the establishment of scientific and medical institutions (Palmer, 1995). These measures transformed the city into a laboratory of European-style governance, indirectly influencing later reforms under Mehmet Ali Pasha (Hentsch, 1996). Abukir, located near Alexandria, gained strategic significance as a naval center. The British victory at the Battle of the Nile (Abukir Bay) in August 1798 destroyed the French fleet and isolated the occupying forces from European reinforcement (Cezar, 1971; Ludwig, 2004). Consequently, Alexandria and Cairo suffered economic decline, supply shortages, and increasing political instability. The British naval blockade restricted commercial activities and intensified urban unrest. In Syria, Gaza and Jaffa functioned as transit and supply centers during the French northward advance (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1987). However, the occupation of Jaffa was marked by violence and epidemic outbreaks, which severely affected the civilian population and undermined French legitimacy (Aksun, 2010). These developments strengthened local resistance and weakened urban stability. Acre emerged as the most critical urban stronghold. Supported by

Ottoman and British forces and protected by strong fortifications, the city resisted French assaults for nearly two months (Cevdet Paşa, 2016). The failure to capture Acre prevented Napoleon from consolidating long-term control in the Levant. The siege elevated Acre's symbolic status as a center of Ottoman resistance. Prolonged military conflict caused severe physical destruction and demographic losses in Egyptian and Syrian cities. Infrastructure was damaged, agricultural supply chains were disrupted, and trade declined sharply. Urban populations faced displacement, famine, and disease, particularly in Cairo and Jaffa (Danışmend, 1972). After the French withdrawal in 1801, Egyptian cities entered a period of political uncertainty. Rivalries between Mamluk elites and Ottoman officials intensified (Kocaoğlu, 1995). This instability facilitated the rise of Mehmet Ali Pasha, who reorganized military institutions, centralized urban administration, and restructured economic networks. Under his leadership, Cairo re-emerged as a regional political center, while Alexandria developed into a major Mediterranean port integrated into global markets (Hentsch, 1996). From an Ottoman perspective, the campaign exposed the vulnerability of provincial cities to European intervention. The rapid fall of Alexandria and Cairo revealed structural weaknesses in traditional military and administrative systems (Lamartine, 2008). Reform efforts such as the Nizam-ı Cedid aimed to strengthen urban-based military and bureaucratic institutions in response.

Conclusion

Napoleon's Egyptian Campaign fundamentally transformed the urban landscape of Egypt and Syria. Alexandria and Cairo became experimental arenas of centralized governance and military control. Abukir turned into a decisive naval battlefield shaping the balance of power in the Eastern Mediterranean. Gaza and Jaffa functioned as fragile logistical corridors, while Acre symbolized Ottoman resilience and resistance. Although the expedition failed to secure lasting French dominance, it reshaped urban administration, military organization, and political authority across the region. The campaign should therefore be understood not merely as a military confrontation but as a turning point that redefined the political, economic, and social roles of Middle Eastern cities in the early nineteenth century.